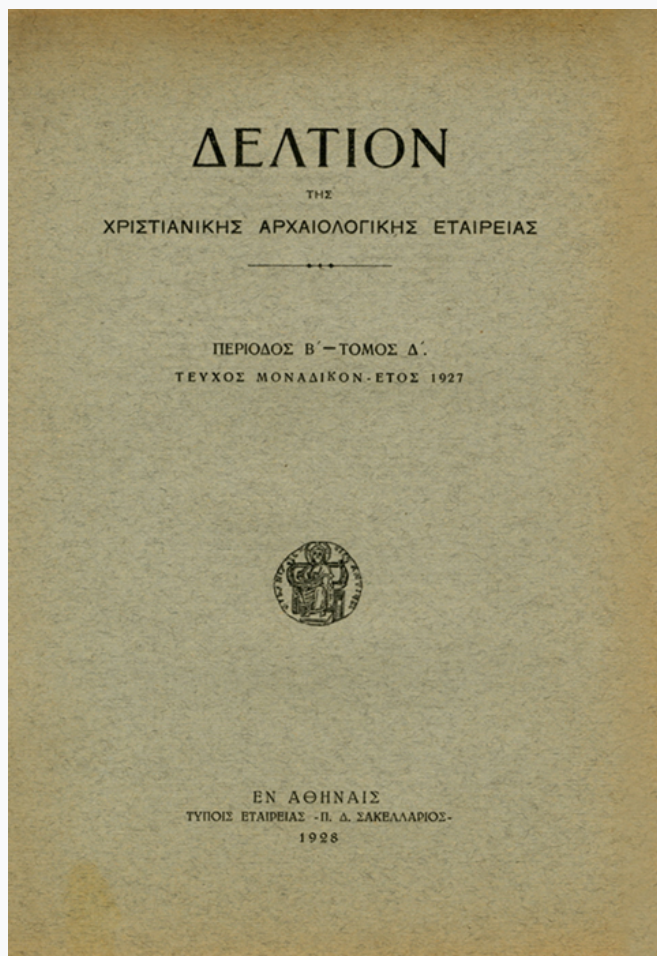

Δελτίον της Χριστιανικής Αρχαιολογικής Εταιρείας

Τόμ. 4 (1928)

Δελτίον ΧΑΕ 4 (1927), Περίοδος Β'

Χριστιανικά αρχαιότητες εν Μαγνησία τη Θεσσαλική

Νικόλαος Ι. ΓΙΑΝΝΟΠΟΥΛΟΣ

doi: [10.12681/dchae.1333](https://doi.org/10.12681/dchae.1333)

Βιβλιογραφική αναφορά:

ΓΙΑΝΝΟΠΟΥΛΟΣ Ν. Ι. (2013). Χριστιανικά αρχαιότητες εν Μαγνησία τη Θεσσαλική. *Δελτίον της Χριστιανικής Αρχαιολογικής Εταιρείας*, 4, 14-24. <https://doi.org/10.12681/dchae.1333>

ΔΕΛΤΙΟΝ ΤΗΣ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗΣ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ

Χριστιανικάί αρχαιότητες εν Μαγνησία τη
Θεσσαλική

Νικόλαος ΓΙΑΝΝΟΠΟΥΛΟΣ

Δελτίον ΧΑΕ 4 (1927), Περίοδος Β' • Σελ. 14-24

ΑΘΗΝΑ 1928

ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΑΙ ΑΡΧΑΙΟΤΗΤΕΣ

ΕΝ ΜΑΓΝΗΣΙΑΙ ΤΗΙ ΘΕΣΣΑΛΙΚΗΙ

ΣΠΑΛΑΥΘΡΑ—ΟΛΙΖΩΝ—Ladc—ΛΑΥΚΟΣ;

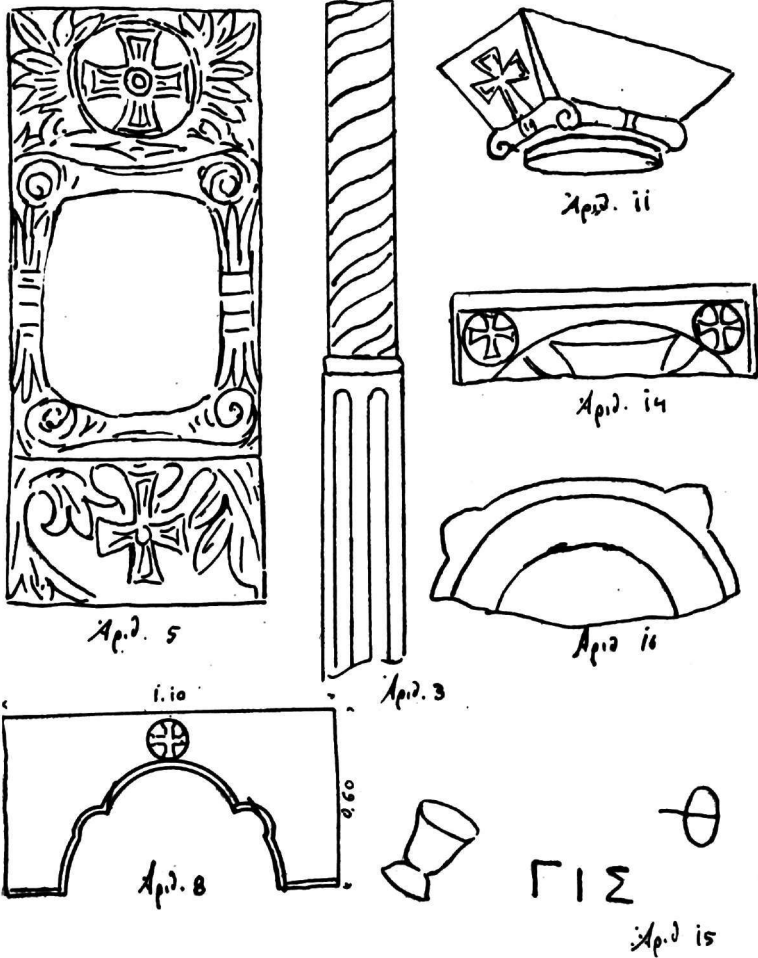
ΧΟΡΤΟΝ—ΧΟΡΤΟΚΑΣΤΡΟΝ—ΝΗΣΙΣ—ΛΑΛΑΤΑΣ—ΜΗΛΙΝΑ.

Κατ' Ὀκτώβριον τοῦ 1920 ἐξέδραμον ἐκ Βόλου εἰς Ἀργαλαστὴν τοῦ Πηλίου καὶ τὰ περίξ αὐτῆς, ἦτοι τοὺς παραλίους συνοικισμοὺς Χόρτον, Μηλίαν καὶ τὴν νησίδα Ἀλατᾶν, πρὸς ἐξερεύνησιν αὐτῶν ἀπὸ ἀρχαιολογικῆς καὶ ἱστορικῆς ἀπόψεως, καὶ ἰδίως κατὰ τοὺς χριστιανικοὺς, βυζαντιακοὺς καὶ νεωτέρους χρόνους, τοσοῦτω μᾶλλον, ὅσω ἐκ τῶν νεωτέρων, ὅσοι ἔγραψαν περὶ Θεσσαλίας καθόλου ἢ Θεσσαλικῆς Μαγνησίας ἰδίᾳ, μόνον περὶ τοῦ ἀρχαίου ἑλληνικοῦ μέρους ἠσχολήθησαν, παραλιπόντες τὰ ἄλλα.

Ἐν τῷ παρὰ τὴν Μηλίαν παρεκκλησίῳ τοῦ Ἁγίου Ἀθανασίου, νεωστὶ ἀνεγερθέντι ἐπὶ ἔρειπίων ἀρχαιοτέρου τοιοῦτου εὔρον τεμάχιον σπονδύλου κίονος μονολίθου ἐκ λευκοῦ μαρμάρου ἐρριμμένον ἐν τῷ δαπέδῳ αὐτοῦ. Ἦσαν δ' ἐντετειχισμένα ἐν μὲν τῷ νόρθηκι τοῦ παρεκκλησίου κίων λεπτὸς λευκοῦ μαρμάρου τῶν πρώτων χριστ. αἰῶνων, κατὰ μὲν τὸ ἄνω ἡμισυ φέρων ἀυλακοειδεῖς ραβδώσεις ἐν εἴδει στρεπτοῦ, κατὰ δὲ τὸ κάτω ἡμισυ ραβδώσεις, κατακορύφους, (Εἰκ. 1 ἀρ. 3) καὶ ἄνω ἐπὶ τῆς κορυφῆς ἐπύκρانون παλαιοχριστιανικόν, ὅπερ ἐσχάτως ὑπὸ ἀπειροκάλου κτίστου παρεμορφώθη διὰ τοῦ λιθοξοϊκοῦ κτενός· κατὰ δὲ τὴν δυτικὴν πλευρὰν τοῦ παρεκκλησίου εἶναι ἐντετειχισμένον κιονόκρανον χριστιανικόν τοῦ Ε'—Σ' μ. Χ. αἰῶνος, φέρων κατὰ τὰς στενάς πλευράς τῆς ἐκκερμάσεως, ἔνθεν μὲν σταυρὸν ἐντὸς κύκλου μεταξὺ κλάδων ἀκάνθου μαλακῆς, ἔνθεν δὲ σταυρὸν ἄνευ κύκλου μεταξὺ ἐπίσης φύλλων ἀκάνθου μαλακῆς. (Εἰκ. 1. ἀρ. 5).

Ἐτέρους λίθους ἀρχιτεκτονικοὺς παλαιοχριστιανικοὺς δὲν εὔρον ἐνταῦθα· ἔμαθον ὅμως ὅτι πρό τινων ἐτῶν ἐφορτώθησαν τοιοῦτοι λίθοι ἐν ἱστιοφόρῳ πλοίῳ καὶ μετηνέχθησαν τὶς οἰδέ που. Περὶξ ὅμως τοῦ ναΐσκου σφίζονται ἔτι καὶ νῦν ἐκτάδην ἐρριμένοι ἱκανοὶ παλαιοχριστιαν-

νικοί ἀρχιτεκτονικοί λίθοι μαρτυροῦντες, ὅτι τὸ πάλαι ἐνταῦθα θὰ ἔκειτο χριστιανικὸς ναὸς τῶν προβυζαντιακῶν χρόνων, ὡς ἐκ τοῦ ῥυθμοῦ τῶν γλυπτῶν δηλοῦται, ἂν μὴ μετηνέχθησαν ἐκ τοῦ παραλίου συνοικισμοῦ **Χόρτον**, ἀφισταμένον 20' λεπτὰ τῆς ὥρας ἀπὸ τοῦ παραλιακοῦ συνοι-

Εἰκόνων 1.

κισμοῦ **Μηλίνης**, μεταξὺ τῶν ῥοδοπίων ὑψοῦται λόφος ἔχων ἀρχαίαν ἀκρόπολιν, ἣν ἀποδίδουσι πάντες οἱ νεώτεροι εἰς τὰ ἀρχαῖα **Σπάλανθρα**.

Τοὺς παρὰ τὸν ναῖσζον ἐρριμένους ἀρχαίους λίθους περιγράφομεν ὧδε:

- 1) Μεσοχώρισμα διλόβου παραθύρου (ὑψ. 1,00 × πλ. 0,50).

2) Πλάξ ὀρθογώνιος λευκοῦ λίθου τεθειμένη ὡς κατώφλιον τῆς θύρας τοῦ ναοῦ, προφανῶς ἐξ ἑλληνικοῦ ναοῦ εἰλημμένη (μῆκ. 1,80 × πλάχ. 0,15. Τὸ πλάτος κατὰ τὸ ἥμισυ καλύπτεται).

3) Ὁ στρεπτός καὶ κάτω καθέτως ῥαβδωτός κίων (ῥψ. 1,80, διάμ. 0,25) ὑποβαστάζων δύο τόξα τοῦ νάρθηκος.

4) Κιονόκρανον παλαιοχριστιανικὸν μετὰ γλυφῶν, περὶ οὗ ἀνωτέρω ἐλέχθη, ἐντετειχισμένον ἐπὶ τῆς δυτικῆς πλευρᾶς τοῦ ναΐσκου, ἀνήκον δὲ εἰς τὴν κατηγορίαν τῶν συνθέτων, ἰωνικοῦ δηλαδὴ καὶ χριστιανικοῦ ῥιθμοῦ (ῥψ. 0,60 × πλ. 0,40).

5) Κιονόκρανον μικρότερον ἐπὶ τοῦ ὑπ' ἀρ. 3 κίονος ὑποβαστάζων δύο τόξα τοῦ νάρθηκος καὶ ἀποξεσθὲν ὑπὸ τοῦ κτίστου διὰ τοῦ λιθοξοικοῦ κτενός.

6) Δύο διάστυλα κυγκλιδώματος ἱεροῦ, φέροντα κατὰ μῆκος ὀρθογώνια πλαίσια, ἔχοντα ῥψ. 0,90 × πλ. 0,25.

7) Γείσωμα λευκοῦ μαρμάρου (μῆκ. 1,60 × πλ. 0,26 × πλάχ. 0,19).

8) Θύρωμα ἐκ πλακῶς ὀρθογωνίου λευκοῦ μαρμάρου φέρον ἐντομὴν τοξοειδῆ μετ' ἐλαφροῦ κυματίου πέριξ καὶ ἀνωθεν ἐν τῷ μέσῳ σταυρὸν ἀνάγλυπτον ἐν κύκλῳ, ἀνήκον δὲ εἰς θύραν ναοῦ (μῆκ. 1,10 × πλ. 0,60 × πλάχ. 0,12). (Εἰκ. 1 ἀρ. 8).

9) Δύο κίονες μονόλιθοι ἐρριμμένοι πρὸς τὸ μεσημβρινὸν μέρος τοῦ ναΐσκου εἰς ἀπόστασιν 10 βημιῶν, λευκοῦ μαρμάρου, (μῆκ. 2,40 καὶ 2,10 καὶ διάμ. 0,30 ἑκάτερος).

Ταῦτα εἴρηται νῦν ἐν τῷ ναΐσκῳ τοῦ Ἁγ. Ἀθανασίου, ἀπέχοντι πρὸς Μ. τῆς Μηλίνης περὶ τὰ 20 λεπ. τῆς ὥρας.

Σφύζονται δὲ πρὸς Α. τοῦ ναΐσκου οἱ τοῖχοι τοῦ παλαιοῦ ναοῦ. Δέον δ' ἐνταῦθα νὰ ἐνεργηθῶσιν ἀνασκαφαὶ πρὸς ἀποκάλυψιν τοῦ ἀρχαίου ναοῦ διὰ μικρᾶς δαπάνης.

Πρὸς Β. τοῦ παρεκκλησίου τούτου τοῦ Ἁγίου Ἀθανασίου εἰς ἀπόστασιν 10 λεπτῶν τῆς ὥρας κεῖται μεταξὺ τούτου καὶ τοῦ χωρίου Μηλίνης ἕτερον παρεκκλήσιον τῆς Ἁγίας Μαρίνης, ὅπερ χρησιμοποιοῦσιν ὡς ναὸν νεκροταφείου, ἀνεγερθὲν ἐπὶ ἐρειπίων ἀρχαιοτέρου τοιοῦτου ὑπὸ τοῦ Συνδέσμου τῶν ἐν Βόλῳ λιθοξῶν τῷ 1889, κατὰ τὴν ἐπὶ τοῦ μαρμαρίνου αὐτοῦ θυρώματος ἐπιγραφὴν.

Ἐν τῷ ναΐσκῳ δὲ τούτῳ οὐδὲν μὲν ἀρχαῖον λείψανον εἶδον, πλὴν τεμαχίων ὀπτῶν πλίνθων καὶ κεράμων παλαιοχριστιανικῶν ἔμαθον δὲ παρὰ πλείστων ἀξιοπίστων γερόντων ὅτι ἐν τῇ Ἁγίᾳ Τραπεζῇ τοῦ παλαιοῦ ναοῦ πρὸ πολλῶν ἐτῶν ὑπῆρχεν ἀρχαῖον ἀνάγλυφον καλλίστης τέχνης, ἐν ᾧ, ὡς λέγουσι, παρίσταντο οἱ γάμοι τοῦ Πηλέως καὶ τῆς

Θέτιδος, καὶ ὅτι τὸ ἀνάγλυφον τοῦτο ἐφορτώθη ἐπὶ Τουρκοκρατίας ἐπὶ ἀγγλικῷ πλοίῳ, ἐπὶ τούτῳ προσορμισθέντος ἐν τῷ ὄρμίσκῳ, καὶ μετη-
νέχθη εἰς Ἑλλάδα. Οἱ χωρικοὶ λέγουσι: «φραγκακάραβο», ἄλλοι μάλ-
λον ἀνεπτυγμένοι: «ἀγγλικὸ καράβι».

Καὶ εἰς τὸν Ἀλφρέδον Mézières, ἐπισκεφθέντα τὸν τόπον τῷ 1852,
γράφαντα δὲ εἰδικὴν μονογραφίαν περὶ Πηλίου καὶ Ὀσσης, τὰ αὐτὰ
εἶπον οἱ χωρικοί. ¹⁾

ΘΕΣΙΣ ΒΑΛΤΟΥΔΙ ΠΑΡΑ ΤΗΝ ΟΛΙΖΩΝΑ

Μετὰ ταῦτα μετέβην εἰς θέσιν *Βαλτοῦδι*, ἣτοι ἐν τῷ λιμένι τῆς
Ὀλιζῶνος, ὅστις ὑπὸ τοῦ Σκύλακος καλεῖται *Ἰσαι λιμὴν* (γραπτέον:
Τίσαι λιμὴν)· ἐκεῖ ἐν τῇ παραλίᾳ κεῖται νεόδμητος οἰκία τοῦ Νικολάου
Μπαρμπούλια, ὅστις ἐκόμισεν εἰς αὐτὴν πολλὰ μάρμαρα ἀρχιτεκτονι-
κῶν μελῶν ἐκ τοῦ παρακειμένου ἐκεῖ παλαιοχριστιανικοῦ ναοῦ. Τού-
των τινὰ ἐνετείχεσεν ἐν τῇ οἰκίᾳ, ἀποξεσθαισῶν τῶν γλυφῶν, ἄλλα δὲ
κεῖνται ἐν τῇ αὐτῇ τῆς οἰκίας αὐτοῦ, ἕξ ὧν ἐσημείωσα τὰ ἐξῆς ὑπ'
αὔξοντα ἀριθμὸν ἐν συνεχείᾳ πρὸς τὰ προηγούμενα.

10) Κιονόκρανον ἀποκεκρουμένον κάτωθι, ἰωνικοῦ ὀρθοῦ, ἀλλὰ
μᾶλλον σύνθετον, χριστ. τέχνης.

11) Κιονόκρανον σύνθετον παλαιοχριστιανικόν, ἀποκεκρουμένον
κατὰ τὴν ἐτέραν τῶν στενῶν λοξομητῶν πλευρῶν, κοσμοῦμενον κατὰ
τὴν ἐτέραν ὑπὸ ἀνισοσκελοῦς σταυροῦ. (Εἰκ. 1 ἀρ. 11).

12) Βάσις ἡμικατεργασμένη κίονος λευκοῦ μαρμάρου.

13) Πλάξ λευκοῦ μαρμάρου ὀρθογώνιος.

Εἰς ἀπόστασιν δὲ ὀλίγων βημάτων πρὸς τὸ ΜΑ μέρος τῆς οἰκίας
τοῦ Ν. Μπαρμπούλια κεῖνται τὰ ἐρείπια ἐκκλησίας τοῦ Ε'—Σ' μ.
Χ. αἰῶνος, ἕξ ἧς ὁ Ν. Μπαρμπούλιας ἀφῆρσε τοὺς λίθους, οὓς ἀνω-
τέρῳ κατέγραψα. Ὑπάρχουσι δ' ἐν τοῖς ἐρείπιοις καὶ νῦν κεχωσμένα
μετὰ λίθων κιονόκρανα, κίονες μονόλιθοι καὶ κατώφλια θυρῶν ἐκ λευ-
κοῦ μαρμάρου. Μία δὲ ἀνασκαφὴ ἐνταῦθα θὰ ἦγεν εἰς φῶς πολλὰ
ἄξια λόγου ἀρχιτεκτονικὰ μέλη χριστιανικά, ἴσως δὲ καὶ ἑλληνικὰ προ-
ερχόμενα ἐξ ἀρχαίων ἑλληνικῶν ναῶν, ἣ καὶ ἐπιγραφάς.

¹⁾ Mézières Mémoire sur le Pélion et l'Ossa Paris, 1853 σελ. 17. Φαί-
νεται ὅτι τὸ ἀνάγλυφον θὰ ἐκομίσθη εἰς τὸ ἐν Παρισίοις μουσεῖον τοῦ Λού-
βρου τῷ 1854 (Bouillet Dictionnaire universel d' Histoire et de Geogra-
phie ἐν λ. *Magnésie*. — Ζωσιμῶν Ἐσχυμένῳ, Ἡμερολ. «Φῆμη» 1887 ἐν Βόλφ
σελ. 67.

ΜΟΝΗ ΑΓΙΩΝ ΤΕΣΣΑΡΑΚΟΝΤΑ—ΝΗΣΙΣ ΑΛΑΤΑΣ (ΤΙΣΑΙ;)¹⁾

Μετὰ ταῦτα διεπεραιώθην εἰς τὴν νησίδα Ἀλατᾶν, ἣτις φράσσει ἐκ τοῦ βορείου μέρους τὴν εἴσοδον τοῦ λιμένος τῆς Ὀλιζῶνος καθιστώσα αὐτὸν ἀσφαλέστατον, καὶ ἣτις θὰ ἐκαλεῖτο ἴσως τὸ πάλαι *Τίσαι*, κατὰ τὸν Σκύλακα. Ἐπὶ τοῦ ἐν τῷ μέσῳ τῆς νησίδος ταύτης στενοῦ λαιμοῦ κεῖται μονὴ ἐγκαταλελειμμένη ὑπὸ τῶν μοναχῶν, οἰκουμένη δὲ ὑπὸ τοῦ ἐνοικιαστοῦ τῶν περιβαλλόντων αὐτὴν ἐλαιῶνων καὶ τιμωμένη ἐπ' ὀνόματι τῶν Ἀγίων Τεσσαράκοντα. Ἡ μονὴ φαίνεται ὅτι ἰδρύθη μεσοῦντος τοῦ ΙΗ' αἰῶνος. Ἔχει δὲ πρὸς Α. καὶ Δ. δύο σειρὰς κελλίων διορόφων, ἡ δὲ βόρειος καὶ νότιος πλευρὰ ἔχουσι τοίχους ὑψηλοῦς, ἴσους τῷ ὕψει τῶν τοίχων τῶν κελλίων, καὶ ἔχοντας ὅπας τεχνητὰς δι' ἀκροβολιστὰς πρὸς ἀπόκρουσιν τοῦ ἐχθροῦ διὰ τῶν ὀπλων, λεγομένας ὑπὸ τῶν ἐνοικούντων «πολεμίστρας»²⁾. Δύο θύρας ἔχει ἡ μονή, μίαν πρὸς νότον καὶ ἑτέραν πρὸς ἀνατολάς. Ὁ δ' ἐν τῷ μέσῳ ναὸς τῶν Ἀγ. Τεσσαράκοντα εἶναι μικρὸς καὶ θολωτὸς ἄνευ ὀμων τρούλλου. Ἐντὸς ὁ ναὸς δὲν ἔχει τοιχογραφίας, ὡς ἀνέμενον νὰ ἴδω, οὐδ' ἐπιγραφὴν τινα. Τὸ τέμπλον εἶναι ἀπλοῦν ἐκ σανίδων ἀχρῶμων· αἱ εἰκόνες εἶναι εὐτελεῖ νεώτερα ἔργα. Εὗρον δὲ ἐν τῷ ναῷ περὶ τὰ 15 βιβλία ξύλου καὶ δέρματι ἐσταχωμένα ἐκδόσεως Βενετίας ἀπὸ τοῦ 1744 μέχρι 1760. Ἐντὸς δὲ τοῦ σταχώματος *Μηναίων* τοῦ Μαΐου ἐκδόσεως Βενετίας 1749 ἀνέγνων τὸ ἐξῆς χειρόγραφον σημείωμα:

«*Εἰς τὸν Ἰω'* τῆς Ἀρχόντου ἀνεμίνανε ἀπάνο του ἀπὸ τοῦ Ἀγίου Ἀθανασίου ἄσ(πρα) 27. ἕτερα ἀπὸ τὸ τομάρι ἄσ(πρα) 18. ἀψη' (= 1795)».

Ἐπὶ δὲ *Τριφιδίου* ἐκδόσεως Βενετίας τοῦ 1744 ἀνέγνων τὸ ἐξῆς χειρόγραφον σημείωμα:

«Ἔτος 1821 Φεβρουαρίου 7 ἐκοιμήθη ἐν Κυρίῳ ὁ πατὴρ Κύριλλος ἡμέρα δευτέρα».

«Ἔτος 1817 ἐπήσε τὸ λαδαριό». (= Ἀποθήκη ἐλαίου).

Ἐν τῇ μονῇ μεσημβρινῇ θύρᾳ τοῦ ναοῦ κεῖται ἐντετειχισμένος λίθος μικρὸς ὀρθογώνιος ἐκ λευκοῦ μαρμάρου, εἰλημμένος ἐξ ἀρχαίου ἐλληνικοῦ

¹⁾ Ὁ Ν Γεωργιάδης ἀποδίδει εἰς τὴν νησίδα Ἀλατᾶν τὸ ἐκ τοῦ Σκύλακος ὄνομα *Τίσαι*. Ὁ δὲ κ. Ἀ. Ἀρβανιτόπουλος νομίζει ὅτι εἶναι ἡ Ἄως τοῦ Στεφάνου Βυζαντίου.

²⁾ Ὁ Μέζιερὲς λέγει ὅτι ἡ μονὴ ἐκάη κατὰ τὴν ἐπανάστασιν τοῦ 1821.

ναοῦ, λείως (μῆκ. 0,60 × πλ. 0,30) δεξιᾷ τῷ εἰσιόντι, ἐφ' οὗ διὰ μελά-
νης εἶναι γεγραμμένον τὸ ἐξῆς σημεῖωμα:

«Ἐτ(ος) μαρτίου ᾧ τοῦ αὐτοῦ.

1760 μηνὸς μαρτίου 13.»

Εἶτα διὰ χρώματος ἐρυθροῦ μεγαλειτέροις ἀριθμοῖς:

1787.8.»

Ἐκ τῶν ἀνωτέρω λοιπὸν σημειωμάτων καὶ τῶν ἐντύπων ἐκκλη-
σιαστικῶν βιβλίων ἐξάγεται ὅτι ἡ μονὴ ἰδρύθη μεταξὺ τῶν ἐτῶν 1750
καὶ 1760, διότι τὸ σημεῖωμα ἐπὶ τοῦ λίθου 1760 μαρτυρεῖ ὅτι ὑπῆρ-
χεν ἤδη ἡ μονή.

Ἐν τῷ νόρθῳ τοῦ ναοῦ παραλείρως κεῖται συμφυρὲς παρεκκλή-
σιον ἀνωρύμου ἀγίου, πλὴν ἐν τῷ ἀπλουστάτῳ διὰ σανίδων τεμπλέφ
αὐτοῦ δὲν ὑπάρχει οὐδεμία εἰκῶν. Ἐν δὲ τῇ Προσκομιδῇ τοῦ Ἱεροῦ
Βήματος κεῖνται ἐξηρωμένα πολλὰ μέλη χαλκῶν θυμιατηρίων τοῦ
IH' αἰῶνος ποικίλων καὶ παραδόξων σχημάτων.

Ἐξωθὶ δὲ καὶ πρὸς τὸ ἄνω μέρος τῆς Δ. πλευρᾶς τοῦ ναοῦ εἶναι
ἐντετειχισμένον τεμάχιον θωρακίου βυζαντιακοῦ ναοῦ ὀρθογώνιον, τὸ
ὁποῖον φαίνεται ὅτι παρίστανε σταυρὸν ἐν κύκλῳ ἐγγάρακιον εἰς δὲ
τὰς γωνίας ἐν μικροτέροις κύκλοις ἐπίσης σταυροὺς ἐγγαράκτους (Εἰκ. 1
ἀρ. 14) καὶ πλαίσιον λευκοῦ λίθου.

Εὔρομεν δ' ἐν τῷ προαυλίῳ τῆς μονῆς:

1) Δύο βάσεις λευκοῦ λίθου κιονίσκων κιβωρίου ἀγίας Τραπέζης.

2) Ἐπίθημα κιονοκράνου χριστιανικοῦ ναοῦ.

3) Τρία διάστυλα χριστ. ναοῦ κυκλιδώματος Ἱεροῦ Βήματος λευ-
κοῦ λίθου.

4) Πολλὰς πλάκας λεπτὰς λευκοῦ λίθου ἐπιστρώσεως.

Ἐν δὲ τῇ Μ. πλευρᾷ τοῦ ναοῦ ἐν τε τῇ θύρᾳ καὶ κάτωθι ἀρι-
στερᾷ τῷ εἰσιόντι δύο βάσεις λίθου σκληροῦ κυανοῦ ὀρθογωνίους, φερού-
σας τόρμους ὀρθογωνίους (μῆκ. 0,12 × πλ. 0,06) πρὸς γόμφωσιν ἀνα-
θημάτων, προερχομένας προφανῶς ἐξ ἀρχαίου ἑλληνικοῦ ναοῦ.

Παρὰ δὲ τὴν Α. θύραν τῆς μονῆς εὔρον ἐπεστρωμένην μεγάλην
πλάκα ὀρθογώνιον, φέρουσαν ἀνάγλυπτον ποτήριον καὶ τὰ ἐξῆς γράμ-
ματα ἐγγεχαράγμένα βαθέως καὶ παλαιόθεν (Εἰκ. 1 ἀρ. 15)

ΓΙΣ

Παρὰ δὲ τὴν πρὸς Μ. ἀκτὴν τῆς νησίδος εἶναι ἡ ἀποβάθρα τῆς
μονῆς, παρ' ἣν κεῖται τετράγωνον οἰκοδόμημα ἡρειπωμένον ἤδη καὶ
τοῦ ὁποίου σφύζεται ἀσβεστόκτιστος καμάρα. Τοῦτο οἱ ἔνοικοι τῆς μονῆς

καλοῦσι *Ταρσανῶν* (=νεώριον), καὶ ἐν αὐτῷ κατὰ τὸ θέρος ἀνέσειρον οἱ μοναχοὶ τὸ πλοῖον αὐτῶν, ἵνα μὴ καταστρέφηται ὑπὸ τοῦ ἡλίου. Ἐνταῦθα εὔρομεν καὶ ἥμισυ λεκάνης μαρμαρίνης μετὰ δύο προεξέχουσων λαβῶν, προφανῶς παλαιοχριστιανικῆς (διαμ. 0,60), διότι ὁμοίας (διαμ. 0,70) ἔχομεν εὔρει τῷ 1920 ἐν ἀνασκαφαῖς ἰδιωτικαῖς ἐν Νέα Ἀγγιάλῳ, ἔνθα ὑπῆρχον αἱ χριστιανικαὶ Φθιώτιδες Θῆβαι. (Εἰκ. 1 ἀρ. 16).

Τὸ ἀνωτέρω περιγραφέντα μνημεῖα ὡς καὶ τὰ πέριξ τῆς μονῆς ἐγκατεσπαριμένα τεμάχια πλίνθων ὀπτῶν καὶ κεράμων πείθουσι ὅτι τὸ πάλοι θὰ ἔκειτο ἐνταῦθα χριστιανικὸς ναός, ὡς ἐξάγεται ἐκ τῶν διαστύλων κλπ. ἀρχιτεκτονικῶν ἄρθρων. Ἐὰν δὲ πάλιν ἐξωθεν μετηνέχθησαν τὰ παλαιοχριστιανικὰ ταῦτα μνημεῖα εἰς τὴν μονὴν θὰ μετηνέχθησαν ἀσφαλῶς ὑπὸ τῶν Βυζαντινῶν κατὰ τὴν μεσοβυζαντιακὴν ἢ ὑστεροβυζαντιακὴν περίοδον, ὁπότε ἀσφαλῶς θὰ ὑπῆρχεν ἐνταῦθα μονὴ νεμομένη τὰ πλούσια εἰς ἐλαϊῶνας κτήματα τῆς τε νησίδος τοῦ Ἑλατῆ καὶ τῆς παρακειμένης μικροτέρας νησίδος *Πρασσοῦς* ἢ *Πρασσοῦδας*, ἐν ἣ ὑπάρχει ἕτερον μονύδριον «*μὲ ἀξιόλογον ἐκκλησίαν, κτισθὲν περὶ τὰ τέλη τῆς παρελθούσης ἑκατοτατηρίδος, ἀκατοίκητον νῦν, ἀνηκούσης (τῆς νησίδος) τοῖς Τρικκεριώταις*», κατὰ τὸν Νικόλαον Μάγνητα ¹⁾.

Εἰς τὴν νησίδα ταύτην ἔνεκα τῆς βροχῆς δὲν μετέβην. Αἱ βάσεις ὅμως μετὰ τόρμων καὶ τὰ ἐκ λευκοῦ μαρμάρου ὀρθογώνια κατώφλια τῶν θυρῶν τῆς μονῆς τοῦ Ἑλατῆ ἀσφαλῶς προέρχονται ἐξ ἀρχαίου ἑλληνικοῦ ναοῦ. Δὲν ὑποθέτομεν ὅμως ὅτι τὸ πάλοι θὰ ἔκειτο ἱερόν τι, τῆς ἔναντι τῆς νησίδος ἐπὶ τοῦ λόφου Παλαιοκάστρου κειμένης ἀμφιλιμένου Ὀλιζῶνος, διότι δὲν εὑρέθησαν ἄλλα τεκμήρια τῆς ὑπάρξεως ἐνταῦθα τοιοῦτου ἱεροῦ. Βεβαίωτερον δὲ εἶναι ὅτι οἱ βυζαντινοὶ ἴδρυσαν μονὴν ἐπὶ τῆς νησίδος κομίσαντες καὶ μάρμαρα ἐκ τε ἑλληνικῶν καὶ παλαιοχριστιανικῶν ναῶν.

Βραδύτερον ἢ βυζαντιακὴ μονὴ θὰ κατεστράφη ὑπὸ Σαρακηνῶν πειρατῶν, ὄντος τοῦ λιμένος τούτου κρησφυγέτου πειρατικῶν πλοίων· διότι κατὰ τὴν ἐγγώριον παράδοσιν τὸ *Τισαῖον* ὄρος ἐκαλεῖτο καὶ καλεῖται ἔτι καὶ νῦν *Σαρακήνικον*, ὡς καταληφθὲν ὑπὸ τῶν Σαρακηνῶν πει-

¹⁾ **Νικολ. Μάγνητος**, Τοπογραφία τῆς Θεσσαλίας καὶ τῆς Θεσσαλικῆς Μαγνησίας, Ἀθήναι 1860, σελ. 76-79.—Κατὰ δὲ τὸν *Ζωσιμῶν Ἐσφιγμενίτην* (Ἡμερολόγ. «Φῆμη, Β' 1887 ἐν Βόλῳ, σελ. 156) οἱ πειραταὶ προήρχοντο ἐξ Εὐβοίας καὶ Κρήτης. Καὶ ὁ *Γρηγόριος Κωνσταντῆς* (Νεωτερικὴ Γεωγραφία ἐν Βιέννῃ 1791) ἀναφέρει: «*Τὰ Τρίκκερη πέρονσι τὸ Πάσχα τὰ ἐπάτησαν οἱ κλέγται ὅποι ἦταν εἰς τὴν Μεσόγειο*». «*Κλέγταις*» ἔννοεῖ ὁ Κωνσταντῆς τοὺς πειρατάς.

ρατῶν, οἵτινες ἐφόνευσαν τοὺς κατοίκους ὅλους σχεδόν. Ἄλλὰ καὶ βραδύτερον οἱ πειραταὶ ἐνταῦθα εἶχον τὸ ὄρητῆριον αὐτῶν, ὡς βεβαιοῖ ὁ Mézières κατὰ τὸ 1852 ἐπισκεψάμενος τοὺς τόπους τούτους, ὅτι οἱ Τρικκεριῶται κατὰ τοὺς χρόνους αὐτοῦ ἤσκουν πειρατείαν. ¹⁾

Τὴν ἐρημωθεῖσαν μονὴν ἀνήγειρε βραδύτερον ἱερομόναχός τις, ὅστις ἀναμφιβόλως θὰ εἶναι ὁ τῷ 1821 Φεβρουαρίου 7 ἀποβιώσας, κατὰ τὸ ἀνωτέρω σημεῖωμα Παπᾶ Κύριλλος. Οὗτος κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Νικολάου Μάγνηςτος παρέπεισε Λαυκιώτην τινά, οὔτινος κτῆμα ἦτο ἡ νησίς τοῦ Ἀλατᾶ, νὰ κτίσῃ ἐν αὐτῇ ἰδίᾳ δαπάνῃ τὴν μονήν. «Ὁ δὲ ἱερομόναχος, λέγει ὁ Ν. Μάγνης, μετὴν ἐπιτηδειότητά του τὸ ἀπέσπασε (τὸ μονύδριον) ἀπὸ τὸν Λαῦκον καὶ τὸ ἐξήρτησεν ἀπὸ τὸν καπετὰν-Πασὰν (ναύαρχον) ἐπὶ τῶν ἡμερῶν τοῦ περιβοήτου Στανράκογλου, καὶ ἐξομοιάζεται ἤδη ὑπὸ τῶν Τρικκεριωτῶν».

Εἶπομεν δὲ ἀνωτέρω ὅτι οἱ Σαρακηνοὶ πειραταὶ ἔχοντες ὄρητῆριον τὸν μεταξὺ Ὀλιζῶνος καὶ τῆς νησίδος τοῦ Ἀλατᾶ ἀσφαλέστατον λιμένα ἠρήμωσαν κατοίκων τὰ πέριξ διὰ σφαγῆς καὶ ληλασίας καὶ κατέστρεψαν πιθανῶς τὴν προϋπάρχουσαν βυζαντιακὴν μονήν. Εἶναι δὲ ἱστορικῶς βεβαιωμένον ὅτι τῷ 1328 ἐληΐζοντο τὰ παράλια τῆς Θεσσαλίας καὶ λοιπῆς Ἑλλάδος Σαρακηνοὶ πειραταί. Ἐπίσης τῷ 1326 καὶ 1330 Σαρακηνοὶ καὶ Τοῦρκοι ἐκ Μικρᾶς Ἀσίας ὁρμώμενοι διέπραξαν πολλὰς καταστροφὰς εἰς τὰς παραλίους Ἑλληνικὰς πόλεις. Τῷ δὲ 1331 εἴκοσι πέντε χιλιάδες Ἑλλήνων καὶ Λατίνων ἠχμαλωτίσθησαν καὶ ἐπωθήσαν ὡς δούλοι εἰς Μικρὰν Ἀσίαν. Ὁ δὲ βαῖλος τῆς Βενετίας ἐν Εὐβοίᾳ Μᾶρκος Γραδενίγος καὶ ὁ ἐν Χαλκίδι παρὰ τῷ Λατίνῳ πατριάρχη ξενιζόμενος Λατίνος ἀρχιεπίσκοπος Θηβῶν ἀνήγγελλον τοῖς ἐν Βενετίᾳ, ὅτι τὴν Εὐβοίαν, πάσας τὰς νήσους τοῦ Αἰγαίου καὶ τὰ παράλια τῆς λοιπῆς Ἑλλάδος ἐληΐζοντο οἱ Σαρακηνοί. Τὰ αὐτὰ δ' ἐπανελάμβανε καὶ ὁ νέος βαῖλος Εὐρίπου Φίλιππος Βελένιος, ὅτι τῷ θέρει τοῦ 1329 οἱ Τοῦρκοι πειραταὶ τετράκις ἐπιδραμόντες εἶχον ἐρημώσει τὰς νήσους καὶ παραλίους πόλεις τῆς Ἑλλάδος. ²⁾ Ἴσως δὲ ἔνεκεν τῆς φυσικότητος καὶ τοῦ ἀποκρύφου τοῦ λιμένος Ἀλατᾶ (Τισῶν) θὰ ἐγκατεστάθησαν ἐνταῦθα μονίμως Σαρακηνοὶ πειραταὶ ἔχοντες αὐτὸν ὡς ὄρητῆριον.

¹⁾ A. Mézières, ἐνθ. ἀν. σελ. 14.--«ils vivent de la pêche et surtout de la piroterie».

²⁾ Νικόλ. Μάγνης, ἐνθ. ἀν. σελ. 78--79

³⁾ Νεοῦτσος ἐν Δελτ. Ἱστορ. καὶ Ἐθνολ. Ἐταιρείας Δ' σ. 152.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑ. Η ΛΑΔΕ=ΔΛΥΚΟΣ;

Τὸ συμπέρασμα ἐκ τῆς βραχυχρονίου ταύτης ἐρεύνης ἐν τοῖς περὶ τὰ Σπάλαυθρα καὶ Ὀλιζῶνα τόποις εἶναι ὅτι ἐξηρευνήθη ὁ τόπος ἀπὸ χριστιανικῆς ἀπόψεως, ἥτις μέχρι τοῦδε ὑπὸ πάντων τῶν μέχρι τοῦδε γραψάντων περὶ τῆς Θεσσαλικῆς Μαγνησίας εἶχε παροραθῆ. (') Ἡ πληθὺς δὲ τῶν ἀρχιτεκτονικῶν μελῶν τῶν παλαιοχριστιανικῶν χρόνων, ἐκκλησιῶν σφζομένων ἐν ἡρειπωμένοις ἢ ἀνοικοδομηθεῖσι παρεκκλησίοις, μαρτυρεῖ ὅτι τὸ πάλαι ἐξηκολούθησαν ὑφιστάμεναι ἐπὶ πολὺν χρόνον μέχρι τῆς βυζαντιακῆς περιόδου, αἱ ἀρχαῖαι πόλεις Σπάλαυθρα καὶ Ὀλιζῶν ἢ ὑπὸ τὰ αὐτὰ ὀνόματα ἢ καὶ ὑπὸ ἄλλα.

Ὁ λιμὴν τῆς Ὀλιζῶνος καὶ ὁ λιμὴν ἰδίως τῶν Σπαλαύθρων λόγῳ τῆς φυσικῆς αὐτοῦ ἀσφαλείας καὶ διὰ τὴν πυκνότητα τοῦ πληθυσμοῦ, ἦν δέον νὰ θεωρήσωμεν ὑπάρχουσαν τότε, ὡς ἐξάγεται ἐκ τῶν πλουσιῶν ναῶν καὶ τῶν ἀρχιτεκτονικῶν μελῶν τῆς παλαιοχριστιανικῆς περιόδου, ἅτινα θὰ ἔλειπον ὅλως ἂν μὴ ὑπῆρχεν ἐνταῦθα ἀκμαῖος παλαιοχριστιανικὸς συνοικισμὸς, δὸς δ' εἶπεῖν, ἢ λαμπρότης τοῦ ἡρειπωμένου βυζαντινοῦ ναοῦ τοῦ Ἁγ. Νικολάου ἐπὶ τοῦ Χορτοκάστρου²⁾, αὐτὸ τὸ βυζαντιακὸν φρούριον τοῦ Χορτοκάστρου³⁾ καὶ οἱ ἐπ' ἄλλων σημείων τοῦ Μ. Πηλίου παρατηρούμενοι χριστιανικοὶ συνοικισμοὶ ἢ βυζαντινὰ φρούρια ἢ πύργοι, μαρτυροῦσιν ὅτι κατὰ τοὺς μεσαιωνικοὺς χρόνους ἢ μεσημβρινῇ αὐτῇ πλευρᾷ τοῦ Πηλίου ἦτο ἤδη πυκνῶς κατοικημένη, ἐνῷ ὅλη ἢ ἄλλη πρὸς Β. ἔκτασις ἀπὸ τοῦ συνοικισμοῦ τῆς Δημητριάδος ἦτο ἀραιὰ κατοικημένη (ἀπὸ τοῦ 293 π. Χ. καὶ ἐξῆς).

Οἱ ἱστορικοὶ τῶν νεωτέρων χρόνων Κων. Παπαρηγόπουλος, Τάσος Νερούτσος καὶ Ἰω. Βορτσέλας ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς Φραγκοκρατίας ἐν Ἑλλάδι ἀναφέρουσιν ὅτι ὁ δούξ τῶν Ἀθηνῶν Βάλθερος (ἢ Γουαλθῆρος) Βριέννιος ἠξίου νὰ διατηρήσῃ τὸ ἐπὶ τῆς Μεγαλοβλαχίας (= Θεσσαλίας) κράτος. Ἐπεχείρησε δὲ πρὸς τοῦτο νὰ προσοικειωθῇ τὴν Καταλανικὴν Ἑταιρείαν καὶ ἐξετέλεσε τῷ ὄντι τὸν σκοπὸν αὐτοῦ τοῦτον τὴν ἀνοιξιν τοῦ 1310. Διὰ τῆς ἐπικουρίας λοιπὸν ταύτης τῶν Καταλανῶν κατέστη αὐθις κύριος τῆς Φθιώτιδος, καὶ τῆς μεσημβρινῆς Θεσσαλίας, κυριεύσας ἐντὸς ἑξ μηνῶν ὑπὲρ τὰ τριάκοντα φρούρια, ἐν

¹⁾ Α. Σ. Ἀρβανιτόπουλος, ἐν Πρακτικοῖς Ἀρχ. Ἑταιρ. 1910, σελ. 220.

²⁾ Καὶ ὁ Mézières ἀναφέρει ταῦτα (Mémoire sur le Pélion et l' Ossa σελ. 22).

³⁾ Πρβλ. Mézières, ὡς ἄνω σελ. 20.

οἷς τὸ Ζητοῦνι, τὸν Δομοκόν, τὸν Ἐλμυρόν, τὴν Δημητριάδα καὶ τὴν Λάδην καὶ ἠνάγκασε τὸν Βυζαντινὸν βασιλέα καὶ τὴν δέσποιναν τῆς Ἄρτης νὰ εἰρηνεύσωσιν. ¹⁾

Ὁ Τάσσοσ Νεροῦτσοσ κατατάσσει μεταξὺ τῶν κυριευθέντων φρουρίων καὶ καστέλλια ἐκατέρωθεν τοῦ Παγασιτικοῦ κόλπου πόλεων καὶ χωριῶν ἐν διαστήματι ὀλίγων μηνῶν. «Ὁ πόλεμος, λέγει ἤχη πεισματώδης ἐκατέρωθεν καὶ καταστρεπτικός, ὅπως ἐμαρτύρει ὁ σύγχρονος Βενετὸσ Μαροῖνοσ Σανούδοσ, γνωματεῖων ὅτι ἡ Θεσσαλικὴ Βλαχία οὔσα φύσει εἴφορος καὶ πλουσία εἰς σιτηρὰ καὶ ἄλλα προϊόντα τῆσ γῆσ ἠδύνατο καὶ πάλιν νὰ ἐξαγάγῃ τοιαῦτα ἐκ τῶν λιμένων τοῦ Ἐλμυροῦ, τῆσ Δημητριάδοσ καὶ τοῦ ὄρμου του Λαύκου (Lade), ἐὰν ἐπανήρχετο εἰς τὴν προτέραν κατάστασιν, πρὶν δηώσῃ τὴν χώραν ὁ Γουαλθῆροσ ὁ ἐκ Βοιένησ ἐπὶ κεφαλῆσ τῶν Καταλάνων». ²⁾

Τὰ αὐτὰ δὲ ἐπαναλαμβάνει καὶ ὁ Ἰω. Βορτσέλασ ἀναφέρων μεταξὺ τῶν ὑπὸ τοῦ Βαλθέρου (ἢ Γουαλθήρου) τοῦ ἐκ Βοιένησ κυριευθέντων τῇ συνδρομῇ τῶν Καταλάνων φρουρίων «τὸν Δομοκόν, τὸν Ἐλμυρόν, τὸν Λαύκου καὶ τὴν Δημητριάδα». ³⁾

Ὁ Μίλλερ δὲν κατονομάζει τὰ κυριευθέντα φρούρια. Ἐν τούτοις ὁμως ἡ μαρτυρία τοῦ Βενετοῦ εὐπατρίδου Μαρίνου Σανούδου, συγχρόνου ὄντοσ πρὸσ τὰ γεγονότα, εἶναι ἀξιόπιστοσ πηγῇ, ἐφ' ἧσ στηρίζονται οἱ ἀνωτέρω ἱστορικοί.

Ἐὰν λοιπὸν τὸ παρεφθαρμένον ὄνομα τοῦ φρουρίου Lade τοῦ Σανούδου, ἤτοι ἡ Λάδην τοῦ Παπαρρηγοπούλου, εἶναι ὄντωσ ὁ Λαῦκοσ ἢ ὁ ὄρμος αὐτοῦ ἐκατέρωθεν τοῦ Παγασιτικοῦ κόλπου μετὰ τῆσ Δημητριάδοσ καὶ τοῦ Ἐλμυροῦ, τότε δικαιούμεθα νὰ θέσωμεν αὐτὸ ἐπὶ τοῦ Χορτοκιάστρου, ὅπερ, κείμενον μεταξὺ τῶν δύο ὄρμων Χόρτου καὶ Μηλίνησ, ἐπινεῖων τοῦ Λαύκου καὶ τῆσ Ἀργαλαστίησ, δεσπόζει ἀμφοτέρων τῶν ὄρμων καὶ διασφίξει ἀξιόλογα ἐρείπια· τὰ πολυάριθμα δὲ βυζαντινὰ ἐν ἐρείπιοισ παρεκκλήσια μετὰ γλυπτῶν παλαιοχριστιανικῶν ἀρχιτεκτονικῶν ἄρθρων, κείμενα ἐντὸσ καὶ πέρασ τῶν δύο τούτων ὄρμων καὶ αἱ ἀνακαλυφθεῖσαι λιθόστρωτοι ὁδοί, ὑδραγωγεῖα κλπ. καὶ πολυάριθμα παλαιοχριστιανικὰ νομίσματα ⁴⁾ μαρτυροῦσιν ἀριδιῆλωσ ὅτι ἐνταῦθα

¹⁾ Κ. Παπαρρηγοπούλου, Ἱστορ. τ. Ἑλλην. Ἔθνοσ, Ε', Ἀθῆν 1874, σ. 217.

²⁾ Τασ. Νεροῦτσοσ, ἐνθ. ἀν. σελ. 128.

³⁾ Ἰω. Βορτσέλα, Φθιωτικὴ ἢ πρὸσ Ν. τῆσ Ὀθρυοσ, Ἀθῆν. 1907, σ. 311—312.

⁴⁾ Καὶ εἰσ τὸν Μέσιζερεσ οἱ χωρικοὶ ἐπέδειξαν πολλὰ παλαιοχριστιανικὰ νομίσματα, ὧν ἐν Κωνσταντινου τοῦ Μεγάλου καὶ Ἀλλαχοῦ ὁ Μέσιζερεσ ἀναφέρει ὅμω. καὶ παλαιοχριστ. νομίσματα

ἔκειτο κατὰ τοὺς παλαιοχριστιανικοὺς χρόνους καὶ τὸν μεσαῖωνα ἀξιόλογος συνοικισμός. Ἐὰν δὲ ἐξηκολούθει καὶ μετέπειτα ὁ συνοικισμὸς οὗτος καὶ μέχρι πότε δὲν δυνάμεθα νὰ γνωρίζωμεν ἄνευ συστηματικῆς ἐρεῦνης τῶν μνημείων καὶ τῆς συλλογῆς νομισμάτων, διότι τὰ νομίσματα ἀσφαλῶς μνηνύουσι τὸν χρόνον τῆς ἀκμῆς τοῦ συνοικισμοῦ.

Ὁ δὲ Φερδιν. Γρηγορόβιος ἀναφέρων τὸ γεγονὸς τῆς καταστροφῆς ὑπὸ τοῦ Βαλθέρου τῆς Θεσσαλίας ἀναφέρει τὰ τοῦ Σανούδου, ὅτι «ἡ Βλαχία (Θεσσαλία) εἶχε πλοῦτον σίτον καὶ πάντων τῶν λοιπῶν ἐπιτηδείων καὶ θὰ ἠδύνατο νὰ ἐξαγάγῃ ἱκανὰ τοιαῦτα ἐκ τῶν λιμένων τοῦ Ἀλμυροῦ, τῆς Δημητριάδος καὶ τῆς Λαδῆ, ἂν ἐξικνεῖτο καὶ πάλιν εἰς τὴν ἐδημερίαν, ἣν ἐκέκτητο, πρὶν ἢ αὕτη καταλυθῆ ὑπὸ τοῦ κόμητος Βριεννίου, ὅτε εἶχεν εἰς τὴν ὑπερηρείαν αὐτοῦ τὴν καταλωνικὴν ἔταιρείαν». ¹⁾

Ταῦτα δὲ σχολιάζων ὁ Σπ. Π. Λάμπρος προστίθει. «Τίς αὕτη ἡ Λαδὲ τοῦ Σανούδου; Μὴ τὸ Λαδικὸν τοῦ δήμου Ὑπάτης; Κατὰ τὸν Τάσσον Νερούτσον (ἐνθ. ἀν. Δ'. 128) εἶναι ὁ ἐν Θεσσαλίᾳ ὄρμος τοῦ Λαΐκου.»

Ἐπειδὴ δὲ ὁ Σανούδος ὁμιλεῖ περὶ Θεσσαλίας ἡ γνώμη τοῦ Νερούτσου εἶναι ἡ πιθανότερα, διότι ἡ Θεσσαλία καὶ κατὰ τοὺς βυζ. χρόνους καὶ νῦν τρεῖς ὄρμους σπουδαίους ἔχει πρὸς ἐξαγωγὴν τῶν προϊόντων αὐτῆς, ἥτοι τοῦ Ἀλμυροῦ, τοῦ Βόλου (Δημητριάδος) καὶ τοῦ Λαΐκου (Χόρτου καὶ Μηλίνης).

N. I. ΓΙΑΝΝΟΠΟΥΛΟΣ

¹⁾ Φερδ Γρηγοροβίου. Ἰστ. τῆς πόλεως Ἀθηνῶν. τόμ. Β'. Ἀθῆναι 1904, σ. 20—21.